

פרקים י"ט – כ' / ראשיתו של מרד שבע בן בכרי

יעבור עם דוד, והוא שייהנה מגמולו הטוב. דוד נפרד אפוא לשלום מברזילי, אך נוצר חסד לצאצאיו.

ב. המרד

בהמשך האירועים המצב שב ומסתבך:

(מא) וַיַּעֲבֹר הַמֶּלֶךְ הַגְּלָגְלָה וַיִּכְמְקֶה עֵבֶר עִמּוֹ וְכָל עַם יְהוּדָה הָעֹבְרִים אֶת הַמֶּלֶךְ וְגַם חֲצִי עִם יִשְׂרָאֵל: (מב) וְהָיָה כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּאֵימָה אֶל הַמֶּלֶךְ⁵ וַיֹּאמְרוּ אֶל הַמֶּלֶךְ מִדּוֹעַ גְּבוּרָה אַחֲרָיו אִישׁ יְהוּדָה וַיַּעֲבְרוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וְאֶת בֵּיתוֹ אֶת הַיַּרְדֵּן וְכָל אַנְשֵׁי דָוִד עִמּוֹ:

עם ישראל, שהשגיח בהעדפה שהעדיף דוד את בני שבטו בתחילת הפרק, רואה את הדבר בחומרה, ומביע כעס על שאנשי יהודה 'גנבו' את המלך והעבירוהו את הירדן. בתשובתם מגלים אנשי יהודה את כל אשר על לבם:

(מג) וַיַּעַן כָּל אִישׁ יְהוּדָה עַל אִישׁ יִשְׂרָאֵל כִּי קָרוֹב הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וְלָמָּה זֶה חָרָה לָךְ עַל הַדָּבָר הַזֶּה הָאָכּוֹל אֲכַלְנוּ מִן הַמֶּלֶךְ אִם נִשְׁאֵת נִשְׂאָ לָנוּ:

'קרוב לשלושים שנה עברו מאז נמשח דוד למלך על כל ישראל', טוענים אנשי יהודה כלפי איש ישראל. 'בכל התקופה הזאת שמר דוד על איזון, ולא נתן לנו שום עדיפות. אפילו את בירת ממלכתו העביר מחברון, בירת שבטנו, לירושלים הניטרלית. האינכם יכולים 'לפרגן' לנו ולו לפעם אחת, שבה יהיה ביטוי כלשהו למוצאו של דוד מתוך שבטנו? כלום קיבלנו מדוד דבר מה אי פעם, עד שתוכלו לטעון שאתם מפסידים מכך? כל שביקשנו היה להעביר את דוד – וגם זה רע בעיניכם?!

ואולם, המתיוחחות העצומה שבין יהודה וישראל אינה מאפשרת לאיש ישראל להגיב בנינוחות על טענה זו:

(מד) וַיַּעַן אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶת אִישׁ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר: עֲשֹׂר יְדוֹת לִי בַמֶּלֶךְ, וְגַם בְּדוֹד אָנִי מִמֶּךָ, וּמִדּוֹעַ הִקְלַתְנִי?! וְלֹא הִיָּה דְבָרִי רֵאשׁוֹן לִי לְהַשִּׁיב אֶת מַלְכִּי?!

רוצה לומר: 'כיצד מעזים אתם לטעון "כי קרוב המלך אלי"? הרי דוד הוא מלך על כל ישראל, ולכן חלקנו במלכותו גדול פי עשרה מחלקכם! כיצד אפוא העזתם לפגוע בנו? וכלום לא היינו אנו הראשונים להשיבו, בשעה שאתם עדיין התמהמהתם?! והפרק מסתיים במילים:

א. גמול טוב

כפי שראינו, תהליך שיבתו של דוד לירושלים אינו פשוט, ויש בו כמה מעידות של דוד: יחסו המועדף (לראשונה) לשבט יהודה, והפגיעה הבלתי-מוצדקת במפיבוסת. ברם, בין הפרשיות השונות המתרגשות ובאות בזו אחר זו, באה גם פרשה אחת שהיא כולה לשבחו של דוד – הגמול שגמל דוד לאחד ממיטיביו, ברזילי הגלעדי:

(לב) וּבְרִזְלִי הַגְּלָעָדִי יָרַד מֵהַגְּלִילִים וַיַּעֲבֹר אֶת הַמֶּלֶךְ הַיַּרְדֵּן לְשַׁלְּחוֹ אֶת הַיַּרְדֵּן: (לג) וּבְרִזְלִי זָקֵן מְאֹד בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְהוּא כָּלְכָל אֶת הַמֶּלֶךְ בְּשִׁיבְתוֹ בְּמַחְנֵים כִּי אִישׁ גָּדוֹל הוּא מְאֹד: (לד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל בְּרִזְלִי אַתָּה עֹבֵר אִתִּי וְכָלְכַלְתָּ אֶתְּךָ עִמָּדִי בִירוּשָׁלַם: (לה) וַיֹּאמֶר בְּרִזְלִי אֶל הַמֶּלֶךְ כְּמָה יָמִי שְׁנֵי חַיִּי כִי אֶעֱלֶה אֶת הַמֶּלֶךְ יְרוּשָׁלַם: (לו) בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם הָאֵדַע בֵּין טוֹב לָרַע אִם יִטְעַם עֲבָדְךָ אֶת אֲשֶׁר אֲכַל וְאֶת אֲשֶׁר אֶשְׁתֶּה אִם אֶשְׁמַע עוֹד בְּקוֹל שָׂרִים וְשֹׁרֹת² וְלָמָּה יִהְיֶה עֲבָדְךָ עוֹד לְמִשְׁאֵל אֶל אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ: (לז) כְּמַעַט יַעֲבֹר עֲבָדְךָ אֶת הַיַּרְדֵּן אֶת הַמֶּלֶךְ וְלָמָּה יִגְמַלְנִי הַמֶּלֶךְ הַגְּמוּלָה הַזֹּאת: (לח) יָשָׁב נָא עֲבָדְךָ וְאָמַת בְּעִירִי עִם קָבֵר אָבִי וְאִמִּי וְהִנֵּה עֲבָדְךָ כְּמָהֶם יַעֲבֹר עִם אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ וְעֵשָׂה לוֹ אֶת אֲשֶׁר טוֹב בְּעֵינֶיךָ: (לט) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶתִּי יַעֲבֹר כְּמָהֶם וְאִנִּי אֶעֱשֶׂה לוֹ אֶת הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ וְכָל אֲשֶׁר תִּבְחַר עָלַי אֶעֱשֶׂה לָךְ: (מ) וַיַּעֲבֹר כָּל הָעָם אֶת הַיַּרְדֵּן וְהַמֶּלֶךְ עֹבֵר וַיִּשַׁק הַמֶּלֶךְ לְבְרִזְלִי וּבְרִכְהוֹ וַיָּשָׁב לְמַקְמוֹ:

כבר ראינו בעבר³ כי אחת המידות הבולטות ביותר של דוד היא הכרת הטוב והרצון לגמול חסד עם מי שסייע לו. ברזילי הגלעדי סייע לדוד במזון (עיי' ז', כו-כט), ודוד מבקש מידה כנגד מידה, לכלכלו בזקנותו בביתו של דוד בירושלים. ברזילי מסרב לבקשה: הוא אומר שלא ימצא טעם בשיבתו בבית המלך, ומוטב לו למות ולהיקבר בקרב בני משפחתו. במקום זה הוא מציע שכמהם – כנראה בנו של ברזילי⁴ –

1 "איש גדול" היינו: עשיר ובעל נכסים, עיין בראשית כ"ו, יג; ש"מ"א כ"ה, ב; איוב א', ג.

2 מסתבר שהשרים והשרות היו סמל להנאות המלכים, וכפי שנזכר גם בספר קהלת (ב', ח): "כְּנִסְתִּי לִי גַם כֶּסֶף וְזָהָב וְסִגְלַת מְלָכִים וְהַמְדִינוֹת עֲשִׂיתִי לִי שָׂרִים וְשֹׁרֹת וְתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי הָאָדָם".

3 ראה שיעורנו לפרקים ב' (שיעור 3), ט' וי' (שיעורים 19-20).

4 כפי שמציין רש"י. בצוואת דוד לשלמה הוא מבקש ממנו "וּלְבְנֵי בְרִזְלִי הַגְּלָעָדִי תַעֲשֶׂה חֶסֶד וְהֵיוּ בְּאִכְלֵי שְׁלַחְנֶךָ כִּי כֹן קָרְבָנוּ אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם אַחִיק" (מל"א ב', ז), מכאן שהיו לברזילי עוד בנים, ודוד מבקש משלמה לדאוג גם לרווחתם.

ב. השם כמהם מופיע במקרא שוב בהקשר אחר לחלוטין: לאחר הריגת גדליה בן אחיקם, לקח יוחנן בן קרח את שארית העם, "וַיֵּלְכּוּ וַיָּשָׁבוּ בְּגֵרָת כְּמָהֶם אֲשֶׁר אָצַל בֵּית לָחֶם" (ירמיהו מ"א, יז). רש"י ורד"ק כותבים שם, על פי התרגום, שמדובר במקום שבו ישב כמהם, וייתכן שזהו המקום שהעניק לו דוד, סמוך למקום הולדתו של דוד (בית לחם). צאצאי

ברזילי הגלעדי נמנו עם השבים מגלות יהודה: "וּמִבְּנֵי הַפְּהָנִים בְּנֵי חֲבִיָּה בְּנֵי הַקּוֹץ בְּנֵי בְרִזְלִי אֲשֶׁר לָקַח מִבְּנֹת בְּרִזְלִי הַגְּלָעָדִי אִשָּׁה וַיִּקְרָא עַל שְׁמֵם" (עזרא ב', סא).

5 כיצד מתיישבות המילים "כל איש ישראל" עם מה שנאמר בסוף הפסוק הקודם ("וגם חצי עם ישראל")? רד"ק מפרש ש"חצי" אינו בהכרח 50%, והכוונה לחלק קטן. ומסתבר שהכוונה לשבטי עבר הירדן, שתמכו בדוד (ואולי גם לאלף האנשים שבאו עם שמעי מבנימין).

השבר שהתחולל לא נעלמו, והנזקים רק נדחו בדור אחד, עד לאחר שנות מלכותו של שלמה, שאז תתפצל הממלכה. האחראי הישיר לתהליך זה היה אמנם שלמה עצמו, אך כאשר פרץ המרד בראשות ירבעם בן נבט, נשלפה לפתע הסיסמה מן הדור הקודם – ממרד שבע בן בכרי:

וַיָּרָא כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם וַיָּשָׁבוּ הָעָם אֶת הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר מֶה לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחְלָה בְּבֶן יִשִׁי לְאַהֲלֵיךָ יִשְׂרָאֵל עֲתָה רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִד וְלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאַהֲלֵי
(מל"א י"ב, טו.)¹¹

נמצאנו למדים, שלאירוועי סיפורנו יש השפעה מכרעת על מה שקרה בתקופה מאוחרת יותר. פרקנו חושף את המתרחשות ששררה בין ישראל ובין יהודה. רוב שנות מלכותו השכיל דוד להפשיר את המתרחשות הזאת, אך דווקא לקראת סוף ימיו גרם במו ידיו – בשילוב של כשל פוליטי וכשל מוסרי – לפתיחה מחדש של פצע הפירוד. הפצע אמנם הצליח להגליד לתקופה מסוימת, אך שורה של אירועים שהתרחשו בדור הבא שבו ופתחו אותו, ומני אז לא שב להירפא עד סוף ימי הנבואה.¹²

ג. אֲלֻמְנוֹת חַיִּוֹת

כאן עוצר המקרא לרגע את עיסוקו במרד שבע בן בכרי, ומתאר בפסוק אחד את אשר אירע בשוב דוד לירושלים:

(ג) וַיָּבֵא דָוִד אֶל בֵּיתוֹ יְרוּשָׁלַם וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת עֶשֶׂר נָשִׁים פְּלִגְשִׁים אֲשֶׁר הֵנִיחַ לְשֹׁמֵר הַבַּיִת וַיִּתְּנֵם בֵּית מִשְׁמֶרֶת וַיְכַלְכֵּלֵם וְאֲלֵיהֶם לֹא בָּא וַתְּהִינָה צָרוֹת¹³ עַד יוֹם מִתֵּן אֲלֻמְנוֹת חַיִּוֹת:

משמעות הפסוק עמומה במקצת. כזכור, אבשלום בא על הפילגשים שהניח דוד בבית (עיין לעיל ט"ו, טז). כעת דוד מניח את הנשים הללו ב"בית משמרת", וביאר רבי ישעיהו דיטארני (הר"ד): "שלא ינשאו לאחרים; ואליהם לא בא, שהיה מואס בהן מפני שבא בנו עליהן".¹⁴ דוד אמנם דאג

וַיִּקַּשׁ דָּבָר אִישׁ יְהוּדָה מְדַבֵּר אִישׁ יִשְׂרָאֵל:

משמעותו של תיאור זה אינה ברורה. אפשר שהכוונה כי טענתם של אנשי יהודה הייתה חזקה יותר,⁶ ואפשר שהכוונה כי הם טענו יותר בחריפות.⁷ כך או כך, תוצאותיו של הוויכוח הזה היו קשות:

(כ', א) וְשֵׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיעֵל וְשֵׁמוֹ שֶׁבַע בֶּן בְּכָרִי אִישׁ יְמִינִי⁸ וַיִּתְקַע בְּשֹׁפְרוֹ וַיֹּאמֶר אֵין לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחְלָה לָנוּ בְּבֶן יִשִׁי אִישׁ לְאַהֲלֵי יִשְׂרָאֵל: (ב) וַיַּעַל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי דָוִד אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן בְּכָרִי וְאִישׁ יְהוּדָה דָּבְקוּ בְּמִלְכָם מִן הַיָּרְדֵן וְעַד יְרוּשָׁלַם:

הנה כי כן, מסקנתו של דוד כי עליו לקרב את אנשי יהודה (ראה שיעור 41) הסבה בסופו של דבר נזק רב, והביאה למרד נוסף – זאת הפעם מרד של שבטי ישראל נגד דוד, שנתפס לפתע כמלך שיש לו זיקה מיוחדת לשבט יהודה. זכר המדיניות השוויונית העקיבה שנהג דוד כל שנות מלכותו נמחק כלא היה, והממלכה שבה ומתפצלת, כפי שהיה בשבע השנים הראשונות של מלכות דוד.

ברם, מרד שבע בן בכרי לא היה רק תוצאה של טעות פוליטית, אלא גם עונש על הטעות הרוחנית שטעה דוד ביחסו למפניבושת, כפי שביארנו בהרחבה בשיעור הקודם. הזכרנו שם את דברי חז"ל:

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שאמר דוד למפניבשת 'אתה וציבא תחלקו את השדה', יצתה בת קול ואמרה לו: רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה. אמר רב יהודה אמר רב: אילמלי לא קיבל דוד לשון הרע, לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל עבודה זרה ולא גלינו מארצנו (שבת נו ע"ב).

כעת נוכל לבחון עד כמה הדברים עמוקים ויורדים לשורש העניין. הפגיעה הכפולה של דוד בישראל – הן הפגיעה במפניבושת, הנצר האחרון לבית שאול, הן הפגיעה בשבטי ישראל עצמם – הביאה למרד שבע בן בכרי, שנפתח בסיסמה: "אֵין לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחְלָה לָנוּ בְּבֶן יִשִׁי אִישׁ לְאַהֲלֵי יִשְׂרָאֵל". מרד שבע בן בכרי אמנם הוכרע, בסופו של דבר, עוד בטרם הצליח לצבור תאוצה.¹⁰ אבל תוצאות

6 כדברי רש"י: "שהראם אגרת ששלח להם דוד".

7 כפי שפירש רד"ק: "ודברו איש יהודה לאיש ישראל".

8 השם בְּכָרִי הוא שם בנימיני מובהק. בְּכָר הוא אחד מבניו של בנימין (עיין בראשית מ"ו, כא). וייתכן שיש לו קרבה גם למשפחת שאול, שהיה בן "קִישׁ בֶּן אֲבִיאל בֶּן צְרוּר בֶּן בְּכֹרֶת בֶּן אֶפְיָח בֶּן אִישׁ יְמִינִי" (ש"מ א ט', א).

9 גם מרד אבשלום הוכרז בתקיעה בשופר (עיין לעיל ט"ו, י), והמקרא רומז כאן אפוא, כי שרשרת הטעויות של דוד לאחר סיומו של מרד אבשלום החזירה, במידה מסוימת, את המצב לקדמותו. עם זאת, ברור שמבחינה מעשית אין המרידות דומות. מרד אבשלום תוכנן בדקדקנות, ואילו מרד שבע בן בכרי היה התפרצות ספונטנית, כפי שהכתוב מדגיש "וְשֵׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיעֵל": "נִקְרָא" משמעו 'נקרה', דהיינו הזדמן. ראוי להזכיר שגם סיומיהן של שתי המרידות צוינו בתקיעה בשופר, ובשני המקרים היה התוקע יואב בן צרויה (י"ח, טז; כ', כב).

10 סביר להניח שכישלון המרד נבע מאישיותו השלילית של שבע בן בכרי, המכונה כאן "איש בליעל".

11 נראה שהמקרא יוצר זיקה נוספת בין מרד שבע בן בכרי ובין מרד ירבעם. אף כי שבע היה איש ימיני, בהמשך פרקנו מצוין כי "איש מהר אפרים שבע בן בכרי שמו נשא ידו במלך בְּדָוִד" (פס' כא). ובלשון דומה נאמר על ירבעם: "וַיִּרְבְּעֵם בֶּן נְבֻט אֶפְרַיִם... וַיִּרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ" (מל"א י"א, כו).

12 עם זאת, הנבואה מספרת לנו כי המעגל עוד עתיד להיסגר – ותחת שלטונו של דוד דווקא: "דָּבָר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֱ-דָנִי אֱ-לֵהִים הִנֵּה אָנִי לִקַּח אֶת עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד אֶפְרַיִם וְשָׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבָרְוּ וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת עֵץ יְהוּדָה וְעֲשִׂיתָם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדֵי... וְעֲשִׂיתִי אוֹתָם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיֶה עוֹד לְשָׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יִחַצּוּ עוֹד לְשָׁתֵי מַמְלָכוֹת עוֹד... וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ אֲלֵיהֶם וְרוּעֵה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָם" (יחזקאל ל"ז, יט-כד).

13 רד"ק פירש: "קשורות, שלא היה להם עוד היתר" (וביאר בעל המצודות שפירוש זה הוא על פי הביטוי "צרו צרור" [בראשית מ"ב, ב, לה]), אך ציין כי התרגום כתב "נטירין", דהיינו 'שמורות'.

14 רש"י הביא את מחלוקתם של חז"ל בשאלה אם אכן אסור היה לדוד לבוא עליהן, או שמא זו חומרה שקיבל עליו: "נחלקו רז"ל: מהם אמרו כי מותרות היו לו, אלא שכבש את יצרו מהם, תמורת מה שהשביע יצרו במה שהיה אסור לו. מנע עתה יצרו ממה שהיה מותר לו. ומהם אמרו: אסורות היו לו, אמרו: ומה כלי הדיוט שנשתמש בו מלך אסור להדיוט, כלי מלך שנשתמש בו הדיוט, אינו דין שיהא אסור למלך?". לפי הדעה

לפרנסתו, אך הן נותרו ב"אלמנות חיות", רוצה לומר: אף על פי שהיה להן בעל, נחשבו אלמנות, שכן בפועל לא בא אליהן דוד, ולא נהג בהן עוד כנשותיו.

מה ביקש המקרא ללמדנו כאן? דומה שהתחושה העיקרית העולה בנו למקרא הפסוק הזה היא חמלה ואמפתיה כלפי נשים אומללות אלו. יש לזכור כי מי שגרם למצבן הקשה היה דוד, שהניחן "לְשֹׁמֵר הַבַּיִת" כשברח מירושלים מפני אבשלום. כעת, לאחר החוויה הקשה שעברו נשים אלו – שאבשלום שכב אותן על הגג לעיני כל ישראל – הן נלקחו למעין מעצר ב"בית משמרת". שם אמנם קיבלו את כלכלתן, אך נותרו באלמנותן המלאכותית ובאומללותן הנצחית. גם מעשה זה מצטרף אפוא לשרשרת הטעויות שעשה דוד לאחר סיומו של מרד אבשלום.

* *

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תש"ע *

* עורך: בעז קלוש *

* *

* בית המדרש הווירטואלי *

* מיסודו של *

* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *

* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *

* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *

* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *

* דוא"ל: office@etzion.org.il *

* לביטול רישום לשיעור: *

* <http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php> *

* *

הראשונה, דוד קיבל עליו איסור זה כתשובת המשקל לחטא בת שבע. לפי הדעה השנייה, מכיוון ש"כלי הדיוט שנשתמש בו מלך אסור להדיוט" – דהיינו שאסור למי שאינו מלך לשאת אלמנתו של המלך – קל וחומר ש"כלי מלך שהשתמש בו הדיוט", כלומר אשת מלך שבא עליה הדיוט, שאסור למלך. מכל מקום, לפי שני הפירושים נהג דוד כשורה (רש"י אינו דן בעניין מצבן של הנשים), ודלא כמשתמע מדברי הר"ד.